

Sa dodonu me vakayagataki na vatavata ni veitalanoa ena mona livaliva ena yalo galala kei na veivakabauti. E sa laurai tiko ni o ira nai wasewase ni lewenivanua ka vakaleqai tu na veitiki ni yagodra era sotava tiko vakalevu na veivakaduiduitaki, tovo kaukauwa ni veivakalolovira taki kei na veivakacacani.

E sega ni dodonu na kena vakayacori na tovo ni veivakaduiduitaki, veivakacacani kei na tovo kaukauwa ka me tarovi na kena yaco tiko – ena vatavata ni veitalanoa ena mona livaliva se ena noda bula voli ena veisiga.

Ai tokani vinaka ena dau:

- Yalo loloma ka veidokai.
- Segga ni cakava nai vakarau me vakamavoataka na yalomu.
- Segga ni vakasaurarataki iko mo vakayacora e dua na ka ko segga ni via cakava.

Eso nai vakasala me vukei iko kei ira nomui tokani ena kena vakayagataki na vatavata ni veitalanoa ena mona livaliva:

1. Mo taqomaka vinaka na nomu vatavata ni veitalanoa ena mona livaliva kei na vola mata ena [kena volai vinaka na vosa se yatu vosa maroroi \(passwords\)](#) kei [na vakadeitaki ni vosa se yatu vosa vakarautaki](#). Mo kere i vakasala mai vua e dua na nomui tokani me vukei iko ena vakamuri ni vakasala oqo.
2. Kakua ni dau dolava tu ga na katuba ni nomu vale. E sa vakatalega kina ena vatavata ni veitalanoa ena mona livaliva – mo kakua ni tukuna vua e dua tale na nomu vosa se yatu vosa maroroi (password). A wili kina ko ira na nomui tokani voleka kei ira na lewe ni matavuvale. Kakua ni doudou mo vakayacora na veika oqo.
3. Kakua ni wasea na veitukutuku maroroi ka okati kina na vanua ko vakaitikotiko kina, nomu naba ni talevoni kei na baqe ni nomu vacuru i lavo ki vei ira na so ko segga ni kilai ira vinaka.
4. Kakua ni wasea na veitukutuku maroroi ka okati kina na vanua ko vakaitikotiko kina, nomu naba ni talevoni kei na baqe ni nomu vacuru i lavo ki vei ira na so ko segga ni kilai ira vinaka.
5. Kevaka ko lako basikata ena vatavata ni veitalanoa ena mona livaliva ka ko segga ni taleitaka se kila na kenai balebale, motukutuku sara yani vua e dua na nomui tokani voleka.
6. Mo dau ciqoma ga na kerekere ni veitokani mai vua e dua ko drau veikilai, ka wili talega kina nai tukutuku ko vakauta lesu ena vatavata ni veitalanoa ena mona livaliva.

Ke o sotava tiko se dua ko kila na vei vosa kaukauwa ka vei vakalolovirataki ena vatavata ni veitalanoa ni mona livaliva me baleta nai tuvaki malumalumu ni yago:

1. Mo vakatarogi ira ka ra sotava tiko na dredre oqo se daumaka tiko na bula, ka solia nomu gauna ena nodra tokoni ka vukei.
2. Mo vakayaloqaga taki ira me ra veitalanoa kei ira ka ra veikilai vinaka, me ra tokoni ka veivukei mai.
3. Mo vakaraitaka talega vei ira ni tu nodra dodonu me ra [tukuni ira yani](#) na lewenivanua kei nai tovo ka vakayacori tiko ki vei iratou nai vakalesilesi ka ratou cici vaka tiko na vatavata ni mona livaliva. Tukuna vei ira ni ko na tovolea mo na veivuke ena tuvatuva oqo, ka vakayaloqaga taki ira talega me ra taro vakasala vei ira ga ka ra veikilai vinaka.
4. Kevaka ko vakila se sotava tiko eso nai vakarau ko segga ni taleitaki, se ko raica ni dua e cakava tiko eso nai tovo ka segga ni dodonu, se ko vakila ni ko dau nuiqawaqawa se rarawa ena nomu sema kina vatavata ni veitalanoa ni vola mata, mo vakaraitaka kece na veika oqo ki vua edua ko drau veikilai vinaka sara. E dau vinaka ena gauna eso me dua na cegu lekaleka mai na vakayagataki ni vatavata ni veitalanoa ena mona livaliva.
5. Kevaka ko leqataka na nona tuvaki ni bula e dua nomui tokani, mo saga sara mo laki raici koya.
6. Kevaka ko vakila se raica ni segga ni dodonu na veika e yaco tiko, se tarai iko tiko na yalo nuiqawaqawa kei na ririko, mo vakadeitaka e yalomu ni sa dodonu mo na vasaqara veivuke kei na vakasala mai vua e dua ko kila vinaka.

Mo gole ki na tabana ka vakatokai na Netsafe New Zealand's resources mo raica na veitukutuku vakarautaki me baleta [nai valavala kaukauwa kei na veivakalolomataki](#).

